

Fenomenologia a filozofia praktyczna

X Konferencja Polskiego Towarzystwa
Fenomenologicznego, Warszawa,
26-27 listopada 2010 roku

Tematem ubiegłorocznej konferencji Polskiego Towarzystwa Fenomenologicznego była relacja fenomenologii do filozofii praktycznej – możliwości, jakie perspektywa i metoda fenomenologiczna stwarzają w badaniach z tradycyjnych obszarów filozofii praktycznej. Dyskutowany był również ogólny problem fenomenologicznego podejścia do klasycznego problemu wzajemnej relacji teorii i praktyki, a szerzej, filozofii i życia.

Zwyczajem Polskiego Towarzystwa Fenomenologicznego konferencję otwierali zaproszeni referenci. Wykład otwierający wygłosił **Ernst Wolfgang Orth**, profesor Uniwersytetu w Trewirze, autor m.in. takich publikacji jak *Bedeutung, Sinn, Gegenstand. Studien zur Sprachphilosophie Edmund Husserls und Richard Höningwalds* (1967); *Von der Erkenntnistheorie zur Kulturphilosophie. Studien zu Ernst Cassirers Philosophie der symbolischen Formen* (1996); *Natur, Kultur, Zeit* (1999); *Edmund Husserls ‚Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie‘. Vernunft und Kultur* (1999); *Was ist und was heißt ‚Kultur‘? Dimensionen der Kultur und Medialität der menschlichen Orientierung* (2000). Prof. Orth wygłosił referat: *Die Bildung des Menschen als Krisis. Zur Entwicklung der Phänomenologie Edmund Husserls*. Analizuje w nim proces konstytucji podmiotu w kontekście diagnozy kryzysu człowieczeństwa. Te dwa wątki są ściśle powiązane, ponieważ nieuprzedmiotowione, przytomne bycie podmiotu jest jednym z komponentów Husserlowskiej odpowiedzi na kryzys. Na bogatym materiale historycznym Autor pokazał, jak poglądy Husserla na genezę podmiotu ewoluowały w latach dwudziestych i na początku trzydziestych od podkreślania czysto transcendentnej genezy podmiotu do uwzględnia jego cielesnego i psychologicznego wymiaru. Autor analizuje napięcia w obrębie podmiotu pomiędzy żywym działaniem i sztywną identyfikacją, pomiędzy samokonstytucją i konstytucją świata, pomiędzy poczuciem samego siebie i naukowym opisem samego siebie. Zadaniem kształcenia jest wydobywanie i utrzymanie kształtowania ludzkiej subiektywności. Autor podkreśla rolę kultury w tym procesie i ogólnie określa kształcenie jako kryzys – wysiłek dokonywany ustawicznie w obliczu wskazanych sprzeczności w celu osiągnięcia równowagi, w której ujawni się i zachowa ludzka podmiotowość. Drugim z zamówionych referatów inaugurujących konferencję był *Potencjał i ograniczenia hermeneutycznego ujęcia człowieka* autorstwa **Włodzimierza Lorenca**, profesora Uniwersytetu Warszawskiego. Nawiązał on do hermeneutycznego kierunku rozwoju fenomenologicz-

nej filozofii. Tematem jest tu człowiek rozumiejący i różne poziomy ujawniania się tego rozumienia. Autor wystąpienia podjął się swego rodzaju bilansu osiągnięć poznawczych tego nurtu fenomenologii.

W głównym ciągu referatów jako pierwszy wystąpił **Tadeusz Szawiel** (UW) z tematem *Wczesna fenomenologia życia i działania Martina Heideggera (1922-1923)*. Inspiracją Autora były niedawno opublikowane notaty z zajęć seminaryjnych („Heidegger – Jahrbuch” 3, 2007, s. 23-48) w semestrze zimowym 1922/1923 zawierające analizy Heideggera fragmentów VI księgi *EN, de anima* i *Metafizyki VII*. Autor referatu rekonstruował podstawowe intuicje, jakie Heidegger łączył z fenomenologicznymi analizami życia, świata i działania (*praxis*).

Z kolei temat z pogranicza fenomenologii i żywo rozwijającej się ostatnio humanistycznej geografii przedstawił **Wiesław Skrobot** w referacie *Heideggerowskie Kuinzige jako drogowskaz w przestrzeni hodologicznej. Przypadek strefy Solniki na zachodnim pograniczu dawnych Prus Wschodnich*. Słowo *Kuinzige* oznacza u Heideggera „wnikliwość w uchwyceniu istoty, która przejawia się w niepozorności i która łączy przeciwieństwa, podejmując je w jedności, pozostając przy tym w ruchu”. Wieś Solniki na dawnym pograniczu wschodniopruskim została pozbawiona użytkowników przestrzeni po 1945 r., a jej nowi użytkownicy nie wytworzyli nowych relacji przestrzennych. Przestrzeń strefy istnieje fizycznie, ale kulturowo trzeba ją re-konstituować. Równie przydatne do analizy przestrzeni przyrodniczo-kulturowej wydaje się Autorowi ujęcie fenomenologiczne przestrzeni przez Maurice’a Merleau-Ponty’ego jako środek umożliwiający ustalenie relacji między rzeczami przez podmiot percypujący, posiadający przeszłość i świadomość mityczną, otwartą na horyzont możliwych obiektywizacji.

Następnie **Maria Małgorzata Baranowska** (PAU/UJ, „Kwartalnik Filozoficzny”) przedstawiła referat *Potrzeba myślenia wedlug Hannah Arendt i Józefa Tischnera*. Podkreśliła, że oboje myśliciele rozwijali swoje rozważania o myśleniu w związku z doświadczeniem totalitaryzmu. Z tym wiąże się dostrzeżenie moralnego i społecznego wymiaru myślenia. Myślenie, które w zasadzie jest czymś bezinteresownym i nawet, jak zauważa H. Arendt, domaga się wycofania ze świata, z zaangażowania w życie, ma jednak wielkie praktyczne i moralne znaczenie. Brak myślenia, bezmyślność, jest źródłem zła. Teza ta, wprost wypowiedziana przez H. Arendt, równie bliska jest Tischnerowi, dla którego jest szczególnie ważne jedno z czterech wymienionych przez Hannę Arendt źródeł myślenia: potrzeba reakcji na nieszczęście i zaradzenia ludzkiej biedzie. Autorka wydołała też interesujące różnice: Arendt podkreśla samotność myśliciela prowadzącego wewnętrzny dialog; Tischner chce myśleć „z kimś” i „dla kogoś”.

W referacie *Fenomenologia majeutyczna jako forma uważnej praktyki* **Jaromir Brejdak** wyszedł od Heideggerowskiej koncepcji fenomenu, chcąc zwrócić uwagę na fundamentalny aspekt fenomenu, jakim jest urzeczywistnianie (*Vollzugsinn*).

Urzeczywistnianie implikuje, zdaniem Autora, pewien rodzaj majeutyki mającej związek z Gethmanna koncepcją *znaczenia poprzez dokonywanie* (*Vollzugstheorie der Bedeutung*). W urzeczywistnianiu znajduje się element załamania się intencjonalności, a pozytywnie, odkrycie fundamentalnej normatywności bycia (*Das Dasein hat zu sein*). Nośność koncepcji majeutyecznej fenomenologii będzie demonstrowana na przykładzie materialnej etyki, w jej wymiarze indywidualnym oraz wspólnotowym, w którym okaże się ona niezbędna w poszukiwaniu źródeł normatywności.

Witold Płotka (UG) wygłosił referat *Praxis w fenomenologii transcendentalnej*, w którym przedstawił możliwość rozumienia *praxis* w ramach fenomenologii transcendentalnej Edmunda Husserla. Zwrot ku rozważaniom transcendentalnym w filozofii Husserla wydaje się wiązać z koniecznością abstrakcji od rzeczywistych działań konkretnego podmiotu i skupieniu się na analizach jedynie istotowych struktur transcendentalnego ego. Autor broni jednak tezy, że praktyka stanowi właściwy przedmiot, a także specyficzne *milieu* dociekań transcendentalnych. Po pierwsze, rozważania transcendentalne – równoznaczne z analizą genetyczną – rekonstruują dynamikę działającej świadomości ucieleśnionej, podejmującej czynności w świecie życia (*Lebenswelt*). W tej perspektywie trzeba rozumieć świat życia jako horyzont możliwej praktyki. Po drugie, redukcja jest specyficzną praktyką samego fenomenologa. Po trzecie, filozofowanie w ogóle jest praktyką filozofów. Autor nawiązał do analizy Eugena Finka, którego współpraca z Husserlem pokazuje, w jakim sensie fenomenologia może być praktyką, która urzeczywistnia się w współpracy filozofów szerokiego „ruchu fenomenologicznego”.

W referacie *Fenomenologia choroby – perspektywy praktycznego zastosowania* **Marcin Moskalewicz** (Uniw. Med. Poznań) skupił się na potencjalnych perspektywach, które dla praktyki medycznej niesie podejście fenomenologiczne, szczególnie w dziedzinie diagnozowania. Fenomenologiczne podejście do zjawiska choroby okaże się otwierać nowe perspektywy, krytyczne wobec dominującego paradygmatu biomedycznego. Autor odniósł się w referacie do wybranych klasycznych tekstów fenomenologicznych oraz do współczesnych prac zainspirowanych fenomenologią, głównie amerykańskich, filozofów medycyny.

Rafał Ilnicki (UAM) starał się pokazać możliwość fenomenologicznej analizy świata stechnicyzowanego. Przedstawił metodę fenomenologii eksperymentalnej, która, jego zdaniem, pozwala w pełni analizować problematyczne relacje człowieka z technologią. Podejście to jest próbą zrozumienia, w jaki sposób dochodzi do transmisji kultury poza człowiekiem. To „ominięcie” nie polega na tym, że coś nieludzkiego może tak jak człowiek realizować się bez jego uczestnictwa, lecz odnosi się do takiej organizacji systemów technicznych, które produkują zinstrumentalizowane fenomeny niemożliwe do zweryfikowania przez ludzkie władze poznawcze. Ten pozapodmiotowy tryb przekazywania, produkowania oraz funkcjonowania fenomenów stanowi główne pole dociekań fenomenologów techniki i jest przez

niem na różny sposób tematyzowany oraz problematyzowany. Po zarysowaniu głównych obszarów problemowych fenomenologii techniki Autor wskazał możliwości jej rozszerzenia za pomocą fenomenologii eksperymentalnej.

Marcin Waligóra (UJ, Collegium Medicum) zajął się żywą obecnie tendencją do naturalizowania fenomenologii, czyli łączenia fenomenologicznych analiz z dorobkiem nauk o procesach poznawczych. W wystąpieniu opisał współczesne koncepcje wyłaniające się w toku dyskusji filozofów, reprezentujących tradycję fenomenologiczną, z badaczami z kręgu filozofii analitycznej. Skupił się szczególnie na projekcie neurofenomenologii zaproponowanym m.in. przez Francisca Varełę i Erica E. Thompsona. Autor podjął też krytykę programu naturalizacji fenomenologii wysuwanego przez Dana Zahaviego i Yauna Gallaghera.

Dziesiąta konferencja Polskiego Towarzystwa Fenomenologicznego, tak jak poprzednie, łączyła satysfakcję z wysłuchania wystąpień utytułowanych zaproszonych gości z nowymi, często bardzo oryginalnymi pomysłami filozofów występujących po raz pierwszy i patrzących na możliwości fenomenologii pod nowym kątem.

Robert Piłat (Warszawa)